

TOERTOCHT WESTERGO (ca 114 km)

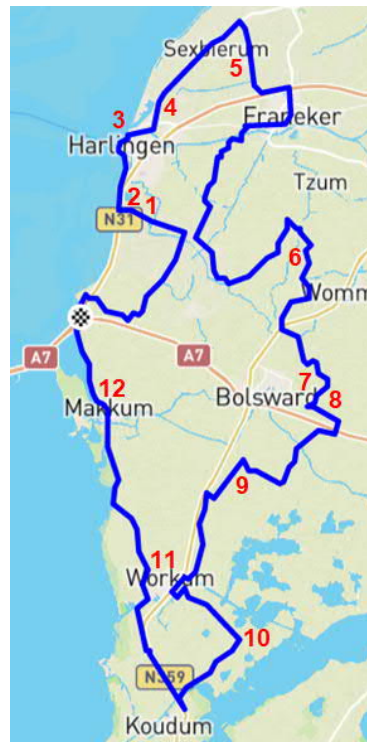
Deze route is uitgezet in het zeeleilandschap van Noord-Nederland. De route loopt door het zeeleigebied in Noordwest-Friesland.

Het noordelijk zeeleigebied omvat twee landschapstypen: oudere zeeleipolders en recente zeeleipolders. De oudere zeeleipolders bestaan uit een afwisseling van kwelderwallen (parallel aan de kust gevormde ruggen) en kweldebekkens (relatief lage zones tussen de kwelderwallen). De bewoning is van oudsher geconcentreerd op de hogere kwelderwallen. Er zijn op grote schaal vluchtheuvels opgeworpen om bij hoog water droge voeten te houden: terpen in Friesland en wierden in Groningen. Deze vluchtheuvels veranderden vaak in woonheuvels, waarop soms complete dorpen werden gebouwd.

Het landschap van de recente zeeleipolders bestaat, naast de inpolderingen van de Middellzee, Lauwerszee en Dollard, vooral uit landaanwinning langs de Waddenzee kust. Doordat buitendijkse kwelders steeds verder opslibden, werden deze in de loop van de tijd ook ingepolderd. Boeren mochten de aan hun land grenzende kweldergronden in cultuur brengen en aan hun grondbezit toevoegen ('recht van opstrek'), waardoor een langgerekte strokenverkeveling ontstond.

De tocht begint en eindigt op de carpoolplaats bij restaurant Zürich (De Poort van Friesland).

Op het routekaartje zijn 12 rode cijfers aangebracht die corresponderen met onderstaande stukjes tekst over en afbeeldingen van landschappelijke bezienswaardigheden en wetenswaardigheden.

schaal 1:400.000

Bezienswaardigheden en wetenswaardigheden

1 Kimsward: Kop-hals-rompboerderij	7 Greidhoek
2 Uilenborden	8 Hartwerd: Klokhuis
3 Harlingen	9 Terpdorpen
4 Westergo	10 Tjasker It Heidenskip
5 Bouwhoek	11 Workum: Scheepstimmerwerf 'De Hoop'
6 Slachtedijk: Tolsumersyl	12 Makkum

In dit pdf-routebestand zijn uitsluitend de vier vetgedrukte landschap-specifieke bezienswaardigheden en wetenswaardigheden opgenomen. Voor de overige bezienswaardigheden en wetenswaardigheden zal het boek 'HET NEDERLANDSE LANDSCHAP VANAF DE MOTOR OF VANUIT DE AUTO' moeten worden geraadpleegd.

1 KOP-HALS-ROMPBOERDERIJ

De kop-hals-rompboerderij is ontstaan uit de langhuisboerderij, een boerderij waarbij woon- en bedrijfsgebouwen onder een doorlopend dak liggen. Door de betere landbouwmethoden in de 16e eeuw ontstond er behoefte aan meer opslagruimte voor de oogst. Hieraan werd voldaan door achter het woongedeelte aan de zijkant van de schuur een stuk aan te bouwen. Hierdoor ontstond de kop-hals-rompboerderij, waarbij het woongedeelte niet recht voor de schuur staat. Bij latere, geheel nieuwgebouwde, boerderijen blijft deze opzet gehandhaafd.

De onderdelen van een kop-hals-rompboerderij zijn functioneel: wonen in de kop (voorhuis), werken in de hals en oogstopslag en veestallen in de romp (schuur). Een kop-hals-rompboerderij was zowel geschikt voor veeteelt als voor akkerbouw. Er is wel een verschil in de vorm van de boerderij.

Een veeteeltbedrijf is te herkennen aan het hogere voorhuis met de daaronder gelegen melkkelder en de stalraampjes in de schuur.

Een akkerbouwbedrijf heeft een verlengd voorhuis met extra opslagruimte voor graan boven de woonvertrekken en grotere ramen aan de achterkant van de schuur, die als dorsruimte werd gebruikt.

HEEMSTRA STATE IN KIMSWERD

De Heemstra State is een in 1823 gebouwde kop-hals-rompboerderij met opkamer. De opkamer boven de grote melkkelder in het voorhuis van de boerderij werd meestal als nette kamer ingericht. De kamer werd alleen tijdens bijzondere gebeurtenissen gebruikt, zoals een huwelijk. Bij een sterfgeval werd de overledene er opgebaard en vanaf daar via de voordeur naar buiten gedragen.

4 WESTERGO

De Middellzee (een middeleeuwse zeearm) deelde het noordelijk deel van de huidige provincie Friesland in tweeën. Het gebied westelijk van de Middellzee is Westergo, oostelijk van de Middellzee ligt Oostergo. Door overstromingen en afkalving van de oevers bij stormvloed was de Middellzee een steeds grotere bedreiging gaan vormen voor de bewoners van het omringende land. Om hun gebied te beschermen, begonnen de bewoners van Oostergo en Westergo vanaf de 11e eeuw dijken aan te leggen. In de daarop volgende eeuwen werden de Middellzee en de Marne ingepolderd, waardoor Westergo aan de rest van Friesland vast kwam te zitten.

TERPENRIJEN IN WESTERGO

De aanslibbing aan de kust vond niet regelmatig en continu plaats. Tijdens transgressiefasen werd de kustlijn landinwaarts verlegd en tijdens regressiefasen werd de kustlijn zeewaarts verlegd.*)

Tijdens transgressiefasen werden aan de kust kwelderwallen gevormd. Dit zijn parallel aan de kust liggende ruggen van enkele honderden meters tot enkele kilometers breed.

Kwelderwallen ontstaan doordat een deel van de aangeslibde kwelders erodeert, waarna het geërodeerde materiaal over aangrenzende kustgedeeltes wordt afgezet. Door opslibbing van buitendijkse kwelders breidde het land zich in de loop van de tijd uit richting zee. De kwelderwallen laten zien dat de Friese kwelder kust zich steeds zeewaarts verlegd heeft. Naarmate de kwelderwallen later gevormd zijn (jonger zijn), liggen ze hoger. Dit houdt verband met de doorgaande zeespiegelstijging.

Tussen de kwelderwallen ontstonden relatief lage zones: kweldebekkens. Het kwelderwallengebied bestaat dus uit een afwisseling van kwelderwallen en kweldebekkens. Tussen beide eenheden bedraagt het hoogteverschil maximaal 1 à 1,5 m.

Op de zavelkleigronden van de kwelderwallen wordt voornamelijk akkerbouw bedreven. In de kweldebekkens werd zware klei afgezet en hier overheerst veeteelt.

Op de kwelderwallen langs de oude kustlijn van de Waddenzee werden op grote schaal terpen (vluchtheuvels) opgeworpen en ontstonden terpenrijen.

*) Transgressie is het oprukken van de zee ten koste van het land doordat de zeespiegel stijgt t.o.v. het land (relatieve zeespiegelstijging). Bij overstromingen wordt door de zee zand en klei afgezet. Regressie is het terugtrekken van de zee ten opzichte van het land doordat de zeespiegel daalt t.o.v. het land (relatieve zeespegeldaling). Bij verlanding vindt op grote schaal veenvorming plaats.

5 DE BOUWHOEK

BOUWHOEK

De Bouwhoek is het gebied noordelijk van de lijn Harlingen - Franeker - Leeuwarden.

Het zeeleilandschap in het noorden van Friesland is vlak en open. Het landschap in de Bouwhoek bestaat uit een afwisseling van kwelderwallen en kwelderbekkens.

De kalkrijke zavelkleigronden van de kwelderwallen worden doorgaans gebruikt voor grootschalige akkerbouw op regelmatige blokvormige kavels. In de kwelderbekkens werd zware klei afgezet en hier overheerst veeteelt.

De bewoning is van oudsher geconcentreerd op de hogere kwelderwallen. Op de kwelderwallen werden op grote schaal terpen opgeworpen. Terpen zijn oorspronkelijk door mensen opgeworpen vluchtheuvels in een gebied dat aan periodieke overstromingen onderhevig is. In de loop van de tijd veranderden veel vluchtheuvels in woonheuvels en huisterpen groeiden aaneen tot terpdorpen.

7 DE GREIDHOEK

GREIDHOEK

De Greidhoek is het gebied zuidelijk van de lijn Harlingen - Franeker - Leeuwarden.

In dit gebied vinden we als grondsoort zgn. knipklei. Knipklei is ontstaan op achter de bestaande kwelderwallen gelegen kweldervlakten, waar in rustig water de fijne slibdeeltjes konden bezinken. Het is zware kalkarme zeeleklei die zeer moeilijk te bewerken is. In natte toestand zwelt de klei snel dicht en neemt geen water meer op en in droge toestand droogt de klei in en wordt keihard.

Door de zwaarte van de grond en de slechte ontwatering is het knipkleigebied het meest geschikt voor grasland (een greid is grasland op klei).

De eerste bewoners in de Greidhoek kwamen vanaf de hogere Drentse zandgronden en vestigden zich op kwelderwallen en oeverwallen langs krekken en geulen. Om zich te beschermen tegen overstromingen wierpen deze boeren vluchtheuvels op, die vaak veranderden in woonheuvels.

Het uitgestrekte weidegebied wordt gekenmerkt door vele terpjes, kronkelige sloten en wegen, onregelmatige blokvormige kavels en fijnmazige greppelpatronen.

Tussen de talrijke greppels liggen bolle stroken die in Friesland bekend staan als 'bargereachjes' (varkensruggetjes). Het eeuwenoude microreliëf is nog steeds kenmerkend voor sommige delen van de Greidhoek.

Door schaalvergroting en moderne drainagetechnieken is er veel van dit historische 'greppeltsjelân' uit het landschap verdwenen.